

KRUČEK KE SKUTEČNÉ DEMOKRACII / KAROLÍNA ČERNÁ

VAN PARIJS, P., HRUBEC, M., BRABEC, M. A KOL. 2007. *VŠEOBECNÝ ZÁKLADNÍ PŘÍJEM. PRÁVO NA LENOST, NEBO NA PŘEŽITÍ?* PRAHA: FILOSOFIA.

Bezpochyby není třeba zdůvodňovat tvrzení, že v lidském společenství naší současnosti stále existuje nerovnost a ne-svoboda. V návaznosti na tuto skutečnost se rovněž neustále hledají cesty, jak bychom mohli tyto dva společenské nešvary eliminovat nebo alespoň zmírnit. Myšlenka univerzálního základního příjmu (dále jen UZP), kterou spolu se širší diskusí do českého prostředí přináší kniha *Všeobecný základní příjem. Právo na lenost, nebo na přežití?*, společná práce Philippa Van Parijse, Marka Hrubce, Martina Brabce a kolektivu, jež byla vydána v loňském roce v nakladatelství Filosofia, se snaží nastínit první krok na takové cestě k lepšímu světu.

V první části knihy je představena idea UZP především statí belgického autora Philippa Van Parijse a společnou kapitolou Marka Hrubce a Martina Brabce, kteří koncepci UZP zasazují do kontextu egalitárního libertarianismu, což je teoretické myšlenkové zázemí Van Parijse, a krátce seznamují čtenáře a čtenářky s mezinárodní diskusí o tématu. V dalších kapitolách se rozvíjí jednak polemika Miloslava Bednáře s některými z dalších autorů, která je však spíše sporem o vymezení pojmu svobody jako podmínky UZP než diskusí nad možnostmi a mezemi koncepce UZP, jednak jsou zde představeny reakce na téma UZP z perspektivy různých politicko-sociálních interpretací.

Základní myšlenkou programu UZP je návrh, aby byl všem vyplácen nepodmíněný všeobecný základní příjem přibližně na úrovni životního minima (nejvyšší udržitelný). „Všichni“ by zpočátku mohli/y být dospělí/é občané/ky konkrétního státu, později by se vyplácení UZP rozšiřovalo na osoby žijící na území tohoto státu. Cílem by mohl být celosvětový UZP, jehož možnosti Van Parijs rozvádí v posled-

ním příspěvku knihy „Je všeobecný základní příjem smysluplný jako celosvětový projekt?“

Stěžejním a také nejvíce provokativním rysem UZP je tedy jeho nepodmíněnost. Byl by vyplácen bez ohledu na sociální situaci jeho příjemců a příjemkyň, nezáleželo by na skutečnosti, zda jsou lidé zaměstnaní či nikoliv, zda pobírají starobní či invalidní důchody, zda jsou na rodičovské dovolené apod. Zároveň by ale nemuselo docházet k rušení podmíněných sociálních opatření (zrušením podmíněných sociálních dávek podmínil poslanec ODS Vlastimil Tlustý v roce 2003 svůj návrh obdoby UZP, čímž se z jeho návrhu zcela vytratil pozitivní sociální dopad). Tento pohled na příjem zcela proměňuje zavedené pojetí zaměstnání a s ním související problém nezaměstnanosti, zaměstnání by po zavedení UZP nemuselo být ústředním bodem a hlavní časovou náplní života jedinců, nezaměstnanost by nemusela být ostudným projevem parazitismu a neschopnosti, lidé by si mohli volněji vybírat důstojná pracovní místa, zkrácené úvazky nebo se dobrovolně rozhodnout pro život bez zaměstnání a zároveň by mohli být odmítáni špatní zaměstnavatelé a špatná pracovní místa. Lidé by mohli dosáhnout volného času, který není jen krátkým oddychem po vyčerpávající práci, ale průlomovou životní možností prožívat svůj čas. Zavedením UZP by se podle Van Parijse dosáhlo skutečné svobody pro všechny tím, že by lidé získali materiální zdroje pro naplnění svých cílů. Současně by UZP pomohl řešit problematiku chudoby a nezaměstnanosti. A pozitivní přínos by přinesl i pro životní prostředí, neboť by zpomalil tlak na ekonomický růst pocházející také ze snahy o potlačení nezaměstnanosti. Z perspektivy feministické kritiky současného společenského uspořádání by UZP zmírnil následky působení

Během intenzivní dvouleté spolupráce se ukázalo, že spojení organizací podobně tematicky zaměřených je posilující, a to zejména z důvodů lepšího sdílení informací, zkušeností a zesílení dopadu činností jednotlivých organizací. ČŽL se stala silnějším partnerem pro státní správu, ale i média, a je na pravidelné bázi žádána o připomínky či stanoviska v oblasti rovných příležitostí. Na druhou stranu zkušenost ukázala, že dosažení konsenzu uvnitř sítě je často náročné. Hlavní oblasti, kde nemá ČŽL dosud jednotné stanovisko, jsou interrupce a prostituce.

Jako jednoznačný přínos vidíme možnost ČŽL disponovat a také poskytovat expertní analýzy v řadě oblastí, vzhledem k širokému tematickému záběru členských organizací.

Kladem je také přímé napojení na EWL. To se ukazuje jako klíčové zejména v současné situaci v ČR, kdy otázky ženských práv, genderové rovnosti a rovných příležitostí jsou ze strany politické reprezentace a státních institucí přehlíženy. Česká ženská lobby nachází u EWL nejen morální podporu, ale také informace a přístup k evropským politikám. To všechno značně posiluje české ženské hnutí, a proto se, přes veškeré těžkosti, vyplatí v činnosti ČŽL pokračovat.

Za zásadní překážku další spolupráce považujeme naprostý nedostatek finančních zdrojů na fungování ČŽL do budoucna. Tato skutečnost může ohrozit samu existenci lobby, přinejmenším však bude omezovat její aktivity v následujících měsících, protože sítování je náročné na čas, finance a zejména lidské zdroje.

na genderově nerovném trhu práce a také by poskytl vlastní stabilní příjem i těm, které/ří věnují svůj čas neplacené péči o závislé členy společnosti či neplacené péči o domácnost. Pravděpodobně by se také pozitivně projevil na přesunu obyvatelstva na venkov a na rozkvětu samoobživného zemědělství, čímž by se zmírnil problém přehlcení měst a dopravy. (Vzniká zde ovšem otázka potencionální migrace do regionů, kde již je UZP zavedený, z regionů, kde ještě není. Také proto by zřejmě bylo výhodné zavádět UZP celoplošně.)

Idea UZP není nová, již v minulosti se objevovaly podobné koncepce. Jak uvádí Van Parijs, v roce 1967 tuto myšlenku pod jiným názvem odborně zveřejnil James Tobin. Kořeny UZP ale sahají až do poloviny 19. století, kdy byly inspirovány fourierismem. Obdoba UZP byla rovněž snem průmyslových revolucí, snem o úbytku práce bez následného snížení lidské důstojnosti a materiálního zajištění. V současnosti se o tomto tématu diskutuje v mnoha regionech na různých úrovních, reálně je dosud ale UZP zaveden pouze na Aljašce. V roce 1986 byla založena Evropská síť základního příjmu (Basic Income European Network, BIEN), která byla později rozšířena na Světovou síť základního příjmu (Basic Income Earth Network), jež pravidelně pořádá kongresy týkající se problematiky UZP, letošní se uskutečnil v červnu v Dublinu. Celosvětově tedy kolem UZP probíhá zajímavá a živá diskuse. To dokazují i reakce z nejrůznějších perspektiv zastoupené v recenzované knize. Za nejpřínosnější pro případnou praxi zavedení UZP považují příspěvky navazující na námítky Elizabeth Anderson. Anderson sama analyzuje koncepci UZP především ze tří hledisek. Za prvé je podle ní mylné upřednostňovat rozdělování peněžní hodnoty před konkrétním poskytnutím například vzdělání nebo zdravotní péče. Za druhé, idea UZP předpokládá jako ideál jedince zdravého, samostatného, egoistického a nezávislého. Na třetím kritickém argumentu se shoduje s většinou ostatních kritiků: práceschopní by měli být motivováni pracovat a tím sloužit ideálu sociálního státu (u některých je to

však nahrazeno ideálem ekonomického růstu). Přestože Anderson upřednostňuje zavádění jiných sociálních programů, které by byly lépe adresované potřebným, připouští, že je možné pokusit se zavést UZP jako jejich doplnění, i když příliš nedůvěřuje jeho účinnosti v sociálních cílech.

Jeden z příspěvků navazujících na koncepci Anderson z pera Milana Valacha UZP odmítá zcela, protože podle něj neřeší původ nerovnosti, ale pouze její důsledky. Zcela tudíž ponechává nedotčený sociálně nespravedlivý kapitalistický systém v jeho základech. Valach tedy vidí řešení spíše v příklonu k socialismu.

Odmítavé stanovisko k UZP předkládá také Ondřej Štech, tentokrát z pozice levicového komunitarismu. Zdůrazňuje především druhý argument Anderson o nerovném přínosu UZP pro zdravé a nezávislé jedince a ty, jejichž možnosti volby jsou omezeny sociálními závazky, nemocí či postižením.

Z feministické perspektivy, ze které na UZP pohlíží ve svém příspěvku Zuzana Uhde, se koncepce UZP jeví také jako nedostatečná, přestože si podle Van Parijse klade za cíl „prospěch daleko více ženám než mužům, pokud jde o přímý vliv na individuální distribuci příjmů a dlouhodobý dopad na oblast volby zaměstnání“ (s. 47). Nedostatečnost podle Uhde tkví především ve zmiňovaném „ideálu nezávislého (společensky nevázaného) individua“ (s. 162). Z feministického hlediska by bylo třeba přehodnotit tento ideál, který je okleštěný o vztah vzájemné závislosti mezi lidskými bytostmi, manifestovaný zejména v praxi péče. „Pro dosažení rovnosti mezi muži a ženami je proto zapotřebí individuální existenci nově pojmut jako podmíněnou vzájemnou závislostí členů společnosti.“ (s. 162–163) Teorie UZP v sobě nezahrnuje snahu posílit genderovou rovnost v oblasti rozdělování péče a domácích prací, ale pouze se snaží zmírnit důsledky přetrvávající nerovnosti. UZP by se proto mohl stát nanejvýš doplňujícím prvkem v rozsáhlejší sociálním programu. Zároveň by byla potřebná hlubší proměna společenských hodnot, která by se odrážela v ukotvení jedince v intersubjektivních vzájemných vztazích.

MARGINALIZACE A NOVÁ RIZIKA NA TRHU PRÁCE / Hana Maříková

Na počátku dubna tohoto roku se v Praze uskutečnil workshop „Nová rizika na pracovním trhu“, který pořádalo oddělení Gender & sociologie Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i.

Byly na něm prezentovány hlavní výsledky z řešení kvalitativní části projektu „Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého života“, konkrétně poznatky z deseti studií zaměřených na specifické profesní a sociální skupiny naší společnosti, a to těch, u kterých lze očekávat významné dopady proměn pracovního trhu na soukromý, rodinný a partnerský život jejich příslušníků. Kromě prezentace výsledků této části projektu v rámci dvou hlavních bloků, týkajících se jednak flexibility práce, jednak marginalizace na trhu práce, byla v každém z bloků uspořádána přednáška na dané téma. Po ní vždy následovala panelová diskuse, kde vystoupili pozvaní hosté, a možnost zapojit se do ní měli i ostatní účastníci a účastnice workshopu.

Dopolední panel byl věnován flexibilitě práce. V samém úvodu tohoto bloku se Marta Vohlídalová věnovala vymezení pojmů a rozlišení mezi „pozitivní“ a „negativní“ flexibilitou s uplatněním sociologického hlediska, kladoucího důraz na jednotlivce, resp. na dopady flexibilizace pracovní síly a práce v nestandardních pracovních uspořádáních na životy těch, kteří tyto formy pracovní činnosti vykonávají. Flexibilita, která je vnímána jako jeden z možných nástrojů pro skloubení pracovních a mimopracovních závazků, zpravidla pak rodinných, bývá paradoxně dostupnější v profesích vykonávaných muži, kteří ji však k tomuto účelu využívají spíše okrajově než zcela záměrně. Naopak méně je dostupná pro ženy, které by ji ale většinou pro tento účel uvítaly, jak vyplynulo z dopoledních prezentací.

Vedle reakcí inspirovaných Anderson je velmi zajímavý příspěvek Ladislava Hohoše, který do knihy přináší nový úhel pohledu. Zasazuje koncepci UZP do modelu střídání civilizací provázeného proměnou sociálních rolí. V realizaci UZP vidí možnost naplnění základního práva na lidskou důstojnost tím, že důstojnost vyváží ze spojitosti se zaměstnáním (s. 150).

V předposledním příspěvku publikace Marek Hrubec předkládá přehledné shrnutí celé diskuse a definuje jednot-

livá stanoviska autorů, na jejichž pozadí nastiňuje své stanovisko kritické teorie. Považuje za přínosné reformulovat roli UZP a zároveň pojetí svobody s UZP spojené. Pokud by tedy UZP nebyl pojímán izolovaně, ale „jako součást celého spektra zajišťující uznání a pokud by byla určena jeho role v systému, bylo by potencionálně možné jej do něj zakomponovat.“ (s. 180) UZP by tedy neměl vliv pouze na vnější život jedince, ale pozitivně by působil i v rovině vnitřní svobody.

PROČ TAKÉ NAŠE SPOLEČNOST POTŘEBUJE ANTIDISKRIMINAČNÍ ZÁKON? / ALENA KŘÍŽKOVÁ

HAVELKOVÁ, B. 2007. *ROVNOST V ODMĚŇOVÁNÍ ŽEN A MUŽŮ*. PRAHA: AUDITORIUM.

Nerovnosti v odměňování žen a mužů na trhu práce jsou, jak Barbara Havelková uvádí svou knihu, „všeobecně známým faktem“, ale skutečností také je, že její kniha je jednou z prvních publikací, které komplexně zpracovávají tuto problematiku v aktuálním kontextu českého práva. Kniha vyšla jednak v době, kdy se nerovnosti v odměňování žen a mužů staly důležitým tématem na evropské úrovni (Commission 2007; Advisory Committee 2007; Plantenga, Remery 2006), na což upozorňuje předmluva eurokomisaře pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti Vladimíra Špidly, a jednak v době, kdy byl na české politické scéně projednáván antidiskriminační zákon. Bylo by užitečné uložit knihu Barbary Havelkové jako povinnou četbu našim zákonodárcům, kteří o přijetí a podobě antidiskriminačního zákona hlasují. Autorka totiž velmi komplexním a přesným způsobem, a zároveň jazykem přístupným širokému publiku, zpracovává problematiku diskriminace v odměňování žen a mužů v českém právu s ohledem na souvislosti a závaznost evropských směrnic, včetně odůvodnění místa antidiskriminačního zákona v české legislativě. Závažnost problematiky a neznalost či neochota ze strany zákonodár-

ců a politiků řešit nerovnosti v odměňování žen a mužů dokresluje skutečnost, že u nás dosud neexistují konkrétní politiky a nástroje osvěty, prevence, monitoringu a kontroly či účinného postihu těchto přestupků (srov. Křížková 2006a).

Kniha je rozdělena do osmi kapitol, které postupují od faktického stavu nerovností, prokázaných statistikami a jejich analýzou, k teoriím, které rozdíl v odměňování žen a mužů vysvětlují, přes prameny právních úprav diskriminace v odměňování v evropském právu až k podrobnému rozboru právního stavu zakotvení boje proti diskriminaci v českém legislativním řádu. Velmi přínosné na celé knize je to, že zde výklad nekončí a autorka se v posledních dvou kapitolách pouští do analýzy mechanismů uplatňování nároků v případech diskriminace a do širší kritiky jednak politiky podpory rovnosti v odměňování a jednak faktického stavu možností dovolání se odstranění diskriminace a nápravy konkrétních žen v případech, kdy jsou diskriminovány, a navrhuje změny, ke kterým by mělo dojít, aby byla tato široce definovaná politika skutečně účinná.

Barbara Havelková kriticky analyzuje legislativní vymezení diskriminace a práva na rovné zacházení v zaměstná-

V rámci svých vystoupení členky a člen výzkumného týmu postihli proměny pracovních podmínek v dané profesní skupině po roce 1989, zaměřili se na identifikování „pozitivní“ a „negativní“ flexibility v daném povolání či profesi i na případná rizika spojená s negativní flexibilitou, kdy osu vystoupení tvořilo sledování vztahu mezi pracovním a soukromým (ať už rodinným nebo partnerským) životem.

Mezi hlavní pozitiva práce z domova (viz „Muži a ženy pracující z domova pomocí výpočetní techniky“) patří možnost organizovat si práci podle soukromých aktivit i podle vyhovujícího stylu práce, stejně tak jako možnost částečně si přizpůsobit výkon práce rodinným závazkům. Za hlavní negativa této formy práce pak informátoři podle Jany Bierzové považovali nutnost organizace pracovní doby podle potřeb klientů, práci v nesociální pracovní době a nestabilní podmínky zaměstnání. Obdobně vnímají pozitiva a negativa své práce i osoby pracující jako finanční poradci/poradkyně či pojišťovací agenti/agentky. Nicméně to, co někdo vnímá jako pozitivum výkonu své profese, jiný vnímá jako její negativum. Záleží totiž na zcela konkrétní životní situaci a jejím vyhodnocení daným aktérem, jak zaznělo z příspěvku Hany Maříkové na téma „Flexibilita místa a času: nový design profese „pojišťovák“ po roce 1989“. Radka Dudová v příspěvku nazvaném „Manažeři – vlajkonosi individualizace?“ označila českého manažera spíše za typ ideálního pracovníka v pojetí U. Becka a E. Beck-Gernsheim, neboť tráví na pracovišti dlouhé hodiny, práci si nosí domů, je časově i prostorově flexibilní, a to ve prospěch zaměstnavatele. Jeho osobní soukromé a rodinné závazky a povinnosti jsou v tomto kontextu upozaděny. V příspěvku „Na cestě je čas největším kapitálem. Kapitola ze života řidičů dálkové dopravy“ Renáta Sedláková poukázala na to, že osobní a rodinný život řidičů se často dostávají do střetu s narůstajícími profesními nároky a požadavky zaměstnavatelů. I když muži vykonávající tuto profesi bývají silně identifikováni s rolí živitele rodiny, v době volna se snaží věnovat se svým dětem. O ne-